

у великих містах. Доцільним було б врахування міжнародного досвіду зі створення центрів вивчення рідної мови за кордоном, зокрема, за рахунок імплементації державних програм фінансової підтримки, надання субсидії та методичної допомоги. Держава має розширювати можливість вивчення української мови як другої іноземної у школах країн перебування українських дітей.

По-п'яте, необхідно через існуючі та нові двосторонні та багатосторонні механізми забезпечити більшу взаємодію та координацію державних структур України та країн-тимчасового прихистку української молоді.

Загалом питання подальшої долі молодих українців – біженців від війни, могло бути вирішене більш ефективно в разі прискорення темпів європейської інтеграції України, проведення відповідних переговорів та приєднання до Європейського Союзу. Зазначені питання вирішувалися би набагато простіше у спільному політичному, соціальному, економічному та освітньому просторах, що очевидно не лише допомогло би захистити права дітей, але й знизило би напругу в дилемі – асиміляції чи їх повернення на Батьківщину.

Список використаних джерел та літератури

1. Понад мільйон українських дошкільнят та мільйон школярів перебувають за кордоном. Як зберегти зв'язок з Україною? *Освітній Омбудсмен України*. URL: <https://eo.gov.ua/ponad-milyon-ukrainskykh-doshkilniat-ta-milyon-shkoliariv-perebuvauiut-za-kordonom-yak-zberehty-zv-iazok-z-ukrainoiu/2023/12/26/> (дата звернення: 17.03.2025)
2. Регулювання міграції: Прийом біженців з України. *Європейська комісія*. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/migration-management/migration-management-welcoming-refugees-ukraine_uk (дата звернення: 17.03.2025)
3. Кількість студентів-першокурсників у вишах зменшилась на 80 тисяч. *Освіта. UA*. URL: <https://osvita.ua/consultations/93770/> (дата звернення: 17.03.2025)
4. Ситник М. Любов Любчик: Українські діти відмовляються від української системи освіти – втрати шалені. *Главком*. URL: <https://glavcom.ua/interviews/ljubov-ljubchik-ukrajinski-diti-vidmovljajutsja-vid-ukrajinskoji-sistemi-osviti-vtrati-shaleni-1044932.html> (дата звернення: 17.03.2025)
5. Деякі питання діяльності Міністерства національної єдності України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.01.2025р. № 113: станом на 05.02.2025р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/113-2025-%D0%BF#Text>
6. Українська громада в країнах світу. *МЗС України*. URL: <https://mfa.gov.ua/dvostoronnye-spivrobitnictvo/zakordonni-ukrayinci/ukrayinska-gromada-v-krayinah-svitu> (дата звернення: 17.03.2025)
7. Державний ліцей «Міжнародна українська школа» презентував нову стратегію: українська школа буде там, де ти є». *Верховна Рада України*. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/254060.html (дата звернення: 17.03.2025)

Охріменко З. В.

РОЛЬ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ГРОМАДЯНСЬКОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Базуючись на поглядах сучасних науковців виокремлено два суттєвих аспекти у змісті громадянського виховання (динамічний та ціннісний), які визначають специфіку формування громадянськості в контексті проблематики дослідження. Визначено, що одним

із векторів громадянського виховання може бути формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: громадянськість, ціннісні орієнтації, профорієнтація, професійно-ціннісні орієнтації.

Based on the views of modern scientists, two essential aspects in the content of civic education (dynamic and value) are distinguished, which determine the specifics of the formation of citizenship in the context of the research problem. It is determined that one of the vectors of civic education can be the formation of a value attitude to future professional activity.

Keywords: citizenship, value orientations, career guidance, professional-value orientations.

Сучасна Україна перебуває в надзвичайно складних умовах, пов'язаних з воєнним станом. Руїнація інфраструктури, демографічні втрати, міграція населення, – всі ці чинники окремо, та у своїй сукупності призводять до стрімкого погіршення нашої економічної системи. Однак, війна руйнує не лише будівлі, її наслідки простежуються у руйнівних впливах на морально-ціннісну сферу підростаючої особистості. На жаль, є сумна статистика, що незалежно від регіону проживання, статі, юнаки та підлітки погоджуються на співпрацю з ворогом, здійснюючи підпал авто українських військових та інші диверсійні дії. При цьому залишається невідомою кількість дітей уже завербованих спецслужбами країни-агресора. Отже, проблема надзвичайно складна і має вирішуватися комплексно на всіх рівнях освітньої системи. Саме тому, на часі пошук дієвих форм і методів впливу на ціннісну сферу підростаючої особистості в контексті громадянського виховання.

Громадянське виховання, зазначає І. Бех повинне формувати в особистості суспільні почуття як його духовно-моральну основ. Внутрішнім опертям для виховання у особистості почуття відповідальності як вершинної цінності виступають громадянська солідарність, громадянська злагода, громадянська толерантність і справедливість, громадянська цілеспрямованість й ініціативність, почуття власної гідності [2]

Метою громадянського виховання є формування установок та цінностей, необхідних для того, аби стати відповідальними громадянами, та сприяти їхній активній участі в житті школи та громади [3].

На думку А. Набокової у процесі громадянського зростання особистості молодь набуває норм, цінностей, смислів, а освіта перестає бути «трансляційним механізмом» знань, умінь, навичок, відтворенням лише адаптивних рис особистості, а стає способом набуття особистістю культурності. Але такий рух є можливим тільки в умовах, якщо громадянська освіта за цілями, змістом навчання і виховання та результативністю трансформування знань, умінь та навичок когерентна світоглядним пріоритетам та ціннісним настановам особистості [7].

Аксіологічний підхід до громадянського становлення особистості базується на розумінні сутності та соціальної природи цінностей, передбачає рефлексію смисложиттєвих питань з позицій позитивно-творчих цінностей, визначає якісний вибір цінностей на формування ціннісних орієнтирів особистості, на розвиток її професійно значущого, духовно-морального, творчого досвіду, на ціннісні результати в усіх сферах життєдіяльності,

зауважує А. Вознюк [4].

Аналізуючи зміст поняття громадянськість, М. Серік узагальнює: громадянськість – інтегративна, фундаментальна, духовно-моральна якість особистості, яка проявляється в обов'язку служити суспільству, Батьківщині, відроджувати та примножувати здобутки своєї держави [10]. Громадянськість, вважає Г. Ломакіна, – це сукупність переконань і поглядів, що припускає, з одного боку, високу ступінь незалежності й самостійності індивідуальних суджень про суспільство, з іншого – непорушну соціальну солідарність, виражається в участі людини у житті соціуму [5].

Громадянська активність – це спільна діяльність ініціативних громадян, груп громадян, громадських організацій, яка спрямована на позитивні зміни та сприяє розвитку громади [3].

Зазначені вище погляди науковців дозволяють виокремити два суттєвих аспекти у змісті громадянського виховання, які визначають зміст і характеристику результату формування громадянськості в контексті проблематики дослідження, а саме: динамічний (як особливості процесу її набуття та подальших проявів, зокрема у діяльності) та ціннісний (як змістовний бік спрямованості особистості, здатної знайти своє місце в житті, самовизначитися та реалізуватися).

Як зазначає А. Вознюк, життєздійснення відбувається зазвичай на особистісному потенціалі прояву свого «Я», результати сприяють громадянському утвердженню особистості в різноманітних конкретних видах та умовах життєдіяльності [4].

Для сучасних підлітків і юнаків одним із середовищ їх самоствердження є професійно-ціннісне самовизначення. Розвиток особистості в юнацькому віці, зазначає І. Бех, супроводжується гострими суперечностями, що проявляються при усвідомленні старшокласниками своїх особистісних якостей, та має вигляд саморуху, що виникають в діяльності і зумовлюють перехід на більш високий рівень життя. Враховуючи власні уявлення, погляди, переконання, старшокласник починає діяти відповідно з поставленими цілями і свідомо прийнятими рішеннями. Він стає людиною яка часто створює своє середовище і спрямована на її активне перетворення. Система потреб старшокласника упорядковується, інтегрується формуючимся світоглядом. Вимоги юнака до себе, підтримані його поглядами і переконаннями стають більш стійкими і дієвими. Під впливом світогляду виникає достатньо стійка ієрархічна структура мотиваційної сфери старшокласника, в якій визначальними є мотиви пов'язані з його поглядами і переконаннями. У юнацькому віці з'являється особистісне новоутворення – здатність свідомо ставити цілі, пов'язані з майбутнім життям і діяльністю та досягати ці цілі [2].

Таким чином, найбільш значущою потребою в юнацькому віці є потреба професійного та особистісного самовизначення, яка обумовлює активізацію самосвідомості юнака, визначає її змістовну характеристику та стає головною рушійною силою подальшого розвитку. Процес професійного самовизначення потребує від юнака максимального напруження сил, вияву самоактивності, самостійності та відповідальності, отже максимального напруження сил.

Зв'язок професійного самовизначення з активізацією ціннісної сфери особистості розкрито в працях Г. Балла [1]. Відповідно до того, що цінності є одним із основних механізмів взаємодії особистості і суспільства вони забезпечують цільову детермінацію діяльності людини. Уявлення про власне майбутнє пов'язано з цінностями. Отже, рівень особистості – це рівень ціннісно-сміслової детермінації, рівень існування в світі смислів та цінностей.

На первинному етапі вибору професії починають формуватися професійні цінності, які особистістю детермінуються як найбільш значущі. Саме цінності створюють ядро в професійній діяльності і внутрішньому світі людини. У свою чергу, сама особистість починає ідентифікувати себе як представника певної конкретної професії. Наступним кроком у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців є розвиток професійно-ціннісного ставлення як активного аспекту репродукції ціннісних характеристик тієї професійної діяльності, в якій воно було сформовано і виступає надбанням особистості [98, с. 94-100].

Як зазначає Л. Романюк [9, с. 71-76], у психологічному просторі людини ранньої дорослості особистісна рефлексія виявляється в усвідомленні змісту цінностей. На підставі їх осмислення виникає переживання задоволеності або не задоволеності ними. Завдяки рефлексивному аналізу особистість здійснює пошуки просторів реалізації цінностей. У процесі вивчення образу соціокультурного простору відбувається уявна «імплементация» цінностей через рефлексивні очікування. Якщо останні узгоджуються з «аттракторами цілей» близьких і власними, тоді особистість прагне реалізувати цінності реально і вони стають стійкими особистісними утвореннями в життєтворчості людини.

Отже, що профільне і професійне самовизначення обумовлюється особливостями ціннісних орієнтацій особистості, які в подальшому створюють ядро у професійній діяльності і у внутрішньому світі людини. Поява переконань в юнацькому віці свідчить про становлення ієрархії цінностей. Однак, в старшому підлітковому і юнацькому віці ціннісні орієнтації характеризуються динамічністю та нестійкістю, з одного боку. А з іншого – проблема цінностей загострюється у періоди, які пов'язані з втратою відчуття стабільності у суспільстві, що особливо гостро українці відчують в останні роки.

Таким чином, одним із векторів громадянського виховання може бути формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності. Ціннісне ставлення до праці передбачає усвідомлення соціальної значущості праці, розвинену потребу в трудовій активності, ініціативність, схильність до підприємництва, готовність до творчої діяльності, конкурентоспроможності й самореалізації, почуття любові до праці та відчуття задоволення від її здійснення. А в контексті громадянського виховання, готовності особистості до усвідомленої професійної діяльності, яка відповідає вимогам суспільства, має суспільну спрямованість і сприяє розвитку, покращенню економічного стану регіону, зростанню добробуту громадян тощо.

Ученими досліджено вплив громадянськості на професійну складову

структури особистості. Спираючись на розроблений в акмеології підхід, структуру системи регуляції професіоналізму громадянськістю можна представити наступними базисними компонентами: мотиваційним (позитивне відношення до країни проживання і прагнення до досягнення успіхів в професії на благо суспільству і державі); когнітивним (знання про професійну етику і державні професійні стандарти); гностичним (здатність до рефлексії власної професійної і громадянської позиції); регулятивним (сформоване почуття професійного і громадянського обов'язку); емоційно-вольовим (здатність до морального співпереживання іншим людям, емоційного співвідношення з позицією громадян своєї країни); оцінним (здатність ставитися до себе й оцінювати себе як громадянина, члена громадянського суспільства) [6].

Попри те, що проблема формування громадянськості достатньо повно розкрита у сучасній вітчизняній і зарубіжній науці, дослідники вказують на складність процесу формування ціннісних орієнтацій, на необхідність пошуку ефективних шляхів та засобів розв'язання зазначеної проблеми в умовах війни.

На нашу думку, одним із дієвих способів вирішення означеної проблеми є активізація саморефлексії у підлітків та юнаків в процесі шкільної профорієнтації. Саме профорієнтація, як комплексна науково обґрунтована система форм, методів та засобів, спрямованих на забезпечення допомоги особистості в активному, свідомому професійному самовизначенні та трудовому становленні, може забезпечити умови для усвідомлення людиною свого ставлення до себе, як суб'єкта майбутньої професійної праці та поведінки. Сучасна професійна орієнтація має бути спрямована на впровадження випереджувальних стратегій, створення профорієнтаційних технологій, здатних адекватно реагувати на зміни середовища. Саме тому, надзвичайно важливо саме зараз визначати можливості оптимізації профорієнтаційної діяльності закладів загальної середньої освіти, створення сприятливих умов для свідомого визначення учнем своєї освітньої та професійної траєкторії, підготовки випускників закладів загальної середньої освіти до професійного самовизначення та життєвої самореалізації. Профорієнтація має бути спрямована на формування професійно-ціннісних орієнтацій, які створюють ядро цілісності особистості та виступають каталізатором й ресурсом її саморозвитку, забезпечують сумлінне ставлення до професійної діяльності, спонукають людину до творчого пошуку у професії, допомагають долати власні Его-потяги та узгоджують індивідуальну поведінку з спільним благом (за І. Бехом).

Профорієнтація має великий арсенал різноманітних інструментів, які дозволяють особистості віднайти свій шлях, будувати майбутнє в контексті сенсубуттєвих парадигм, спираючись на власний ресурс. Покликання, самореалізація, благополуччя, професійний і особистісний розвиток є тими ціннісними потребами особистості, які вона прагне розв'язати впродовж життя. зміст, форми й методи профорієнтації якраз і спрямовані на допомогу особистості в розв'язанні окреслених задач.

Відповідно, в умовах невизначеності, нестабільності, руйнування звичайних умов життя, профорієнтація може виступати як виховна система, яка

допоможе особистості зосередитись на собі, своєму ресурсі, усвідомити досвід діяльності (волонтерської), збагатити життя особистісним сенсом. На наше переконання, профорієнтаційний супровід є надзвичайно ефективним засобом включення учня у самоціннісну діяльність, активізації навчальної мотивації, окреслення перспектив майбутнього, визначення векторів особистісного і професійного розвитку.

З урахуванням того, що процес професійного самовизначення учнів є особисто-ціннісною діяльністю, ця діяльність збагачена особистісним сенсом. Відповідно знаходження сенсів свого буття допомагає людині вижити в найскладніших життєвих умовах, спонукає на самозміни та саморуху, сприяє становленню несуперечливої морально спрямованої ціннісної системи, що в свою чергу позитивно впливає на цілісність особистості, відданість своїм переконанням, активність у досягненні мети, зацікавлено-дійове ставлення до суспільних процесів, діяльності на користь інших.

Таким чином, в умовах воєнного стану надзвичайно зростає роль професійно-ціннісної діяльності учнів, спрямованої на професійне і профільне самовизначення. Особистість, що самовизначилася є суб'єктом, який усвідомив, чого він хоче (життєві цілі, життєві плани, ідеали), що він може (свої можливості, схильності, обдарування), чим він є (свої особистісні і фізичні властивості) і готовий функціонувати в системі суспільних відносин. Вибір професії може стати джерелом надії та мотивації для школярів, надаючи їм мету та перспективу в умовах воєнного стану. Зазначене є запорукою усвідомленої громадянської позиції.

Список використаних джерел та літератури

1. Балл Г. Психолого-педагогічні засади професійної орієнтації школярів. Професійна діагностика. Київ: Ред. загальнопед. газ., 2005. С. 4-19.
2. Бех І.Д. Патріотичне і громадянське виховання у власних межах Патріотичне і громадянське виховання у власних межах. *Освіта для миру*: зб. наук. пр. : у 2 т. / НАПН України та ін. Київ ; Переяслав-Хмельницький : Юрка Любченка, 2019. Т. 1. С. 607-618.
3. Вербицька П. Виховання громадянськості через залучення до активної участі у житті місцевої спільноти. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, 2008. С. 166-175
4. Вознюк А. В. Громадське становлення особистості в контексті проблематики педагогічної аксіології С. 53-65. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-335-4-2>
5. Ломакіна Г. І. Громадянськість як якість суб'єкта громадянського суспільства 2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.rusnauka.com /27_NPM_2012/Pedagogica/3_117001.doc.htm.
6. Лукашевич О. М. Громадянськість дорослої особистості в контексті її громадянського розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. 2014. Вип. 2(1). С. 220-225
7. Набокова А. С. Аксіологічні засади розвитку громадянської культури майбутніх фахівців: філософія можливостей. Перспективи. Соціально-політичний журнал. 2020. № 1. С. 77-82.
8. Повар І., Повар. О. Ціннісний вимір професійної підготовки майбутнього фахівця. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Л. Українки*. 2016. № 2(304). С. 94-100.
9. Романюк Л. В. Концепція становлення цінностей особистості раннього дорослого віку в соціокультурному просторі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2018. Серія: Психологія. № 6. С. 71-76.
10. Серік М. В. Теоретичний аналіз сутності поняття "громадянськість". *Науковий*